

مطالب

ارتباط ایمان با اخلاق نیکو:
عبادات و اخلاق
اخلاق در اسلام

مسیر اخلاق

مسیر سعادت و خوشبختی راهی است که اخلاق در آن به اهتزاز در آمده و سالک این طریق باید در گوشه و کنار آن شاهد صمیمیت، گذشت، بزرگواری، عفو، حیا، صلح، فروتنی، ایثار، انصاف، راستی، صداقت، شورا و مشورت و دیگر صفات نیک و پسندیده باشد. و این راهی است که نفس آدمی را به سمت اخلاق عالی و آداب پسندیده سوق می دهد. اخلاق در این مسیر، از جمله مواردی نیست که بتوان خود را از آن بی نیاز دانست. بلکه جایگاه آن در رأس اصولی قرار می گیرد که رفتن در این مسیر مشروط به آنها است و اگر اخلاق افراد نیکو و پسندیده باشد این رفتار بر خوشبختی زندگی و جامعه آنان تاثیر مثبت و اگر رفتار و اخلاقش بد باشد تاثیر منفی بر جای می گذارد و همه بدبخت و تیره رو می شوند.

به همین سبب اسلام بر کاشتن فضائل در روان افرادش حریص بوده و آنان را بر این تشویق می کند که اخلاق را در زندگی خود محکم و جدی بگیرند. و رسول خدا صلی الله علیه و سلم نخستین هدف بعثت خود را اخلاق نیکو ترسیم کرده است. آنجا که می فرماید: "من برای تکمیل کردن اخلاق پسندیده مبعوث شده ام" (روایت در بیهقی است). همانا پیام اسلام که زمان و مکان را در نوردیده، بزرگترین تمدن های شناخته شده بشریت را بسازد. و صاحب این پیام و رسالت تلاش فراوان و سعی بلیغی برای رساندن نور این رسالت به تمام مردم و گرد آوردن آنها در اطراف آن نمود. بیش از نیکو کردن اخلاق و اصلاح صفات و روشن کردن آفاق کمال پیش روی آنان به چیز دیگری نمی اندیشد.

پس بعثت پیامبر خدا صلی الله علیه و سلم برای اخلاق و اصلاح و پاک نمودن آن بوده است. در حالی که مردم از این اخلاق بیگانه و دور بودند. و به آن عمل نکرده و بی توجه بودند. خداوند بلند مرتبه می فرماید: {اوست کسی که در میان درس ناخواندگان رسولی از خود آنان برانگیخت که آیاتش را بر آنان می خواند و آنان را پاک می دارد. و به آنان کتاب و حکمت می آموزد و به راستی پیش از اینکه در گمراهی آشکار بودند} [سوره جمعه آیه ۲] و همچنین می فرماید: {چنان که در [میان] شما رسولی از خودتان برانگیختیم که آیه های ما را بر شما می خواند و شما را پاک می گرداند و به شما کتاب و حکمت می آموزد و [نیز] آنچه را که نمی توانستید بدانید به شما آموزش می دهد} [سوره بقره آیه ۱۲۹]

اصول اخلاق

"اصول اخلاق در قرآن بی نظیر هستند. اخلاق ملت هایی که اسلام را پذیرفتند به مرور زمان تحت تاثیر این اصول قرار گرفت همانگونه که ملت هایی که دین عیسی را پذیرفتند تحت تاثیر اخلاقیات آن قرار گرفتند. مهمترین نتیجه ای که میتوان استنباط کرد تاثیر قرآن عظیم در میان مللی است که به آن ایمان آورده و به احکام آن گردن نهادند. آئین هایی که به مانند اسلام بر دلها حکومت می کنند بسیار کم اند. و شاید دینی را نیابی که به مانند اسلام بر معتقدین خود چنین تاثیری عمیق و دائمی برجا گذاشته باشد. و قرآن قطب و محور زندگی در شرق بوده و اثر آن را در ریزترین امور زندگی مشاهده می کنیم."

گوستاو لوبون

مورخ فرانسوی

ارتباط ایمان با اخلاق نیکو:

ایمان نیرویی است که مومن را به سمت علو طبع و شرافت و بزرگ منشی سوق می دهد. و از امور کم ارزش و پست و اشتباهات حفظ می کند. ضعف اخلاق دلیلی بر ضعف ایمان است، همان گونه که اخلاق نیکو و پسندیده دلیل و برهانی بر قدرت ایمان به شمار می رود. و رسول خدا صلی الله علیه و سلم فرموده است که: "ایمان قوی سبب اخلاق قوی شده و سقوط اخلاق به سبب نبود ایمان و یا ضعف آن رخ می دهد". فرد غیر مومن کارهای زشت را بی پروا مرتکب شده و به آنها بی اعتنا است. بی پروا از سرزنش دیگران امیدی به حساب و کتابی بر اعمالش را ندارد. رسول خدا صلی الله علیه و سلم می فرماید: "حیاء و ایمان همدم و همقطار همدیگراند، آنگاه که یکی از آن دو از بین رفت دیگری نیز نابود می شود." (روایت از بیهقی است). این موضوع تا آن اندازه مهم است که رسول خدا صلی الله علیه و سلم بد رفتاری با همسایه را دلیلی بر بی ایمانی قلمداد نموده و می فرماید: "سوگند به خداوند ایمان ندارد. سوگند به خداوند ایمان ندارد. سوگند به خداوند ایمان ندارد. پرسیدند چه کسی ای رسول خدا؟ فرمود: همسایه ای که همسایه اش از بوائش در امان نیست. پرسیدند بوائش چیست؟ فرمود آزار و بدی اش" (روایت در صحیح بخاری است)

و به همین سبب آن گاه که خداوند بندگانش را به خیر و خوبی فرا می خواند و آنان را از شر و بدی باز می دارد، این موارد را مقتضای ایمان در دلها برشمرده و چه بسیار آنها را در کتابش تکرار می کند: {ای کسانی که ایمان آورده اید}

و سپس تکلیف و وظیفه آنان را ذکر می کند، چنان که می گوید: {ای مؤمنان، از خداوند پروا بدارید و با راستگویان باشید} [سوره توبه آیه ۱۱۹]

و رسول خدا صلی الله علیه و سلم آن گاه که به پیروانش اخلاق نیکو را می آموزد آن را با ایمان مرتبط می سازد مانند این کلامش: "هر کس به خداوند و روز بازپسین ایمان دارد مهمانش را گرمی بدارد و هر کس به خداوند و روز بازپسین ایمان دارد همسایه اش را حفظ کند و هر کس به خداوند و روز بازپسین ایمان دارد سخن نیکو بگوید یا خاموش بماند." (روایت از احمد است) و این چنین اسلام بر درستی ایمان و کمال آن در کاشتن و افراشتن فضائل اخلاقی اعتماد می کند.

عبادات و اخلاق

عبادات در اسلام مجموعه ای از سخنان مبهم و حرکات بی معنی نبوده، بلکه مجموعه کارها و سخنانی هستند که نفس آدمی را پاک کرده، و زندگی با آنان پاکیزه می شود. هدف

فرائض در اسلام آن است که مسلمان با اخلاق پسندیده زیسته و به این اخلاق چنگ زند. هر چند که اوضاع و احوال دگرگون شود. قرآن کریم و سنت پاک نبوی به خوبی این موضوع را شفاف می سازند. پس هنگامی که خداوند به نماز فرض دستور دادند، روشن ساختند که از اخلاق بد و از فحشاء و منکر بازمی دارد. می فرماید: {ای محمد (ص)} بخوان آنچه از کتاب [آسمانی] را که به تو وحی شده است. و نماز را بر پای دار. که نماز از [کارهای] ناشایست و ناپسند باز می دارد. و حقاً که یاد خداوند بزرگتر است و خداوند آنچه را می کنید، می داند {سوره عنکبوت آیه ۴۵}

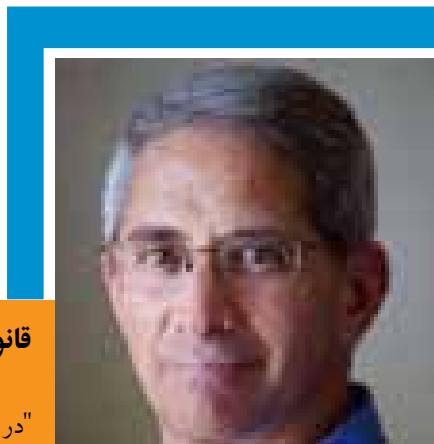
عادات ناپسند

"همین افتخار برای محمد کافی است که او توانست یک ملت را از پستی و خونخواری و از چنگال عادات ناپسند شیطانی رها کند و در فراروی آنان، راه رشد و پیشرفت را بگشاید. شریعت محمد بر تمام جهان سیطره خواهد یافت، زیرا هماهنگ با عقل و حکمت است."

تولستوی

ادیب روسی

مارسیل بواززار
اندیشمند فرانسوی

قانون و اخلاق

از آن چه گفته شد رابطه محکم میان دین و اخلاق نیکو ثابت می شود. مهمترین ارکان در اسلام نماز، روزه، زکات و حج و دیگر طاعات در اسلام راه رساندن آدمی به کمال و زندگی پاکیزه است که در آن احساس خوشبختی و آرامش را در سایه اخلاق نیکو و اصول شامخ احساس نماید. این ها عباداتی اند که در اعمال و ظاهرشان با هم ناهمسان بوده اما در انتها به همان هدفی می رسند که رسول خدا ترسیم کرده است. آن جا که می فرماید: "من برای تکمیل کردن اخلاق پسندیده مبعوث شده ام." (روایت از بیهقی است). پس راه و مسیر سعادت و خوشبختی بر دایره اخلاق تاکید داشته و از آن گذر کرده و بر محور آن می چرخد. و در هیچ حال اخلاق از عبادت جدا نمی شود.

"در قانون اسلامی در میان تکالیف شرعی و اخلاقی تفاوتی مشاهده نمی کنید. و این پیوند محکم در میان قانون و شرع با اخلاق نشانه قدرت سیستم آن از همان آغاز است"

زکات در اسلام فقط مالیاتی نیست که از ثروتمندان گرفته و به فقراء داده می شود. بلکه آن اصلی برای ایجاد رحمت و مهربانی و محبت می باشد. تا رابطه میان طبقات مختلف را محکم و قوی ساخته و آن ها را با هم بشناساند. این علاوه بر پاکی نفس است که در نتیجه آن بدست آمده و سبب می شود جامعه به سطحی بالا و شامخ از روابط دست یابد. و این نخستین حکمت زکات می باشد. چنان که خداوند بلند مرتبه می فرماید: {از اموالشان زکات بگیر تا آنان را با آن پاک داری و رشدشان دهی و برای آنان دعای خیر کن. که دعای تو برای آنان مایه آرامش است. و خداوند شنوای داناست} [سوره توبه آیه ۱۰۳]

به همین دلیل صدقه نه تنها فقط شامل دادن مال، بلکه شامل مجموعه ای از اخلاق شامخ می گردد که در سعادتمندی جامعه و افراد آن تاثیر گذار می باشند. و رسول خدا صلی الله علیه و سلم دایره دلالت کلمه صدقه را توسعه داده و دسته ی بزرگی از اعمال را شامل کرده اند. رسول خدا صلی الله علیه و سلم می فرماید "خالی کردن دلوت در دلو برادرت یک صدقه، و امر به معروف و نهی از منکر یک صدقه است" و در روایت دیگری آمده است: "لبخندت در برابر برادرت صدقه است و برداشتن یک سنگ یا خار یا استخوان از سر راه مردم صدقه است. و راهنمایی کردن فرد گم شده صدقه است." (روایت از بیهقی است).

و روزه نیز این چنین است. و روزه فقط محرومیت از خوردن و نوشیدن نبوده، بلکه آن گامی در راه درک درد و رنج فقرا و در عین حال راهنمایی نفس برای چگونگی سیطره یافتن بر شهوات و غرائز می باشد. خداوند متعال می فرماید: {ای مؤمنان، روزه بر شما مقرر شده است، چنان که بر پیشینیان مقرر شده بود، باشد که تقوی پیشه کنید} [سوره بقره آیه ۱۸۳]

و رسول خدا صلی الله علیه و سلم می فرماید: "کسی که سخن دروغ و عمل به آن را رها نسازد، خداوند نیازی به خودداری او از خوردن و نوشیدن ندارد." (روایت از احمد است) و می فرماید: "روزه نه رها کردن خورد و نوش، بلکه رها کردن بیهوده گویی و دشنام دادن است. اگر کسی به تو دشنام داد یا بر تو نادانی کرد، بگو من روزه هستم. من روزه هستم." (روایت از ابن خزیمه است).

اما حج: فرد چنین گمان می برد که آن سفری خالی از معانی اخلاقی به مانند ادیان دیگر است که دارای عبادات غیبی و ناشناخته هستند. در حالی که این نادرست است. زیرا خداوند بلند مرتبه پیرامون این عبادت می فرماید: {موسم} حج ماه هایی معلوم [و مشخص] اند، پس هر آن کس که در [این] ماه ها حج را عهده دار شد [احرام بست]، [بداند که] در حج آمیزش جنسی و بدکاری و مناقشه کردن [روا] نیست، و از [کار] نیک هر آنچه را که انجام می دهید، خداوند آن را می داند، و ره توشه، پرهیزگاری است. و ای خردمندان، از من پروا بدارید} [سوره بقره آیه ۱۹۷]

اخلاق در اسلام

افتراء و بهتان

"افراد متعصب ادعا می کنند که محمد جز شهرت و افتخار و پست و قدرت چیز دیگری نمی خواسته است. هرگز، سوگند به خداوند در دل آن مرد بزرگ، فرزند صحرا و فلات، قلبی بزرگ بوده و از نفسی بزرگ برخوردار بوده که انباشته از رحمت و خیر و دلسوزی و نیکی و حکمت بود. در او چیزی از طمع و حرص دنیوی وجود نداشت. و نیت او در راستای طلب سلطه و جاه نبود و چطور این چنین نباشد، در حالی که دارای آن نفس صاف و خالص بود. او فردی بود که جز صفت خلوص و جدیت شایسته او نیست"

توماس کارلیل

منتقد و مورخ اسکاتلندی

راه سعادت و خوشبختی بر اساس یک سری اصول خاص در قوانین تشریعی و قواعد اصلاح گری و عقیدتی بنا شده که همه این قواعد و اصول بر معیار اخلاق استوار هستند. در این مسیر همه امور با اخلاق و ادب نسبت به خداوند آغاز شده و در طی مسیر به حسن رفتار و ادب به خلق خدا، ادب با نفس آدمی و با یاران و خویشان و نزدیکان و همسایگان ادامه می یابد. و به مرحله نیک رفتاری با دشمن و ستیزه گر می رسد. و از مسیر حسن رفتار با حیوانات و گیاهان و حتی با محیط زیست و درختان عبور کرده و در تمام این موارد با سخن و کردار و حتی درک و فهم نیز می رسد. خداوند سبحان یکی از اصول اخلاقی گفتاری را این چنین اظهار می کند:

{و با مردم سخن نیک بگوئید} [سوره بقره آیه ۸۳]

وریشه اخلاق عملی را این چنین بیان می دارد:

{بدی را به روشی که آن بهتر است، دفع کن. ما به آنچه وصف می کنند، دانائیم} [سوره مومنون آیه ۹۶]

هر کس در کتاب خداوند تأمل کند، آن را پر از دستورهای اخلاقی می یابد. به این آیات خداوند متعال دقت کنید که می فرماید: {آیا پاداش نیکوکاری جز نیکوکاری است!} [سوره الرحمن آیه ۶۰]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: {و نیکی کردن در میان خود را به فراموشی مسپارید} [سوره بقره آیه ۲۷۳]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: {پس [پیشه من] صبر نیک است و بر آنچه بیان می دارید، خداوند یاریگر [من] است} [سوره یوسف آیه ۱۸]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: {و قیامت به یقین خواهد آمد، پس به گذشتی نیک [از سرپیچیهای آنان] در گذر} [سوره حجر آیه ۸۵]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: {گذشت پیشه کن و به [کار] شایسته فرمان ده و از نادانان روی گردان} [سوره اعراف آیه ۱۹۹]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید:

{و چون [سخن] بیهوده را بشنوند، از آن روی گرداند و گویند: عملکردمان از آن ما و عملکردتان از آن شماست. سلام بر شما. ما را با نادانان چه کار؟} [سوره قصص آیه ۵۵]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: {و نیکی و بدی یکسان نیست. به شیوه ای که آن بهتر است، پاسخ گوی. پس ناگاه [می بینی] کسی که میان تو و اودشمنی ای است، گویی دوستی خویشاوند شده است} [سوره فصلت آیه ۳۴].

اخلاق و رفتار رسول خدا صلی الله علیه و سلم برابر با قرآن کریم بود. و چرا این گونه نمی شود؟ در حالی که خداوند او را این چنین ستوده است:

{تو بر خوردار از خلقی بزرگ هستی} [سوره قلم آیه ۴]

رسول خدا صلی الله علیه و سلم در رسالت خود جایگاه اخلاق نیکو را آن چنان بالا برد که پیش از این هرگز این مقام به آن داده نشده بود. رسول الله صلی الله علیه و سلم می فرماید: "کامل ترین ایمان از آن کسی است که اخلاق نیکوتری دارد. و بهترین مومنان خوش اخلاق ترین آنها با همسرانشان هستند." (روایت از بیهقی است)

قواعدی برای دقیق ترین تفاسیل

"قرآن برای تمام قضایای بشری راه حل دارد. و در میان قانون دینی و قانون اخلاقی رابطه برقرار کرده، و به سوی اخلاقی کردن نظام و یکپارچگی اجتماعی تلاش می کند. و برای کاهش بدبختی و سخت دلی و خرافات سعی کرده و تلاش می کند تا دست بیچارگان را گرفته و به نیکی و مهربانی سفارش می کند. و در ماده تشریع دقیق ترین قواعد همکاری های امروزی را نهاده و پیمان ها و میراث را سازمان دهی کرده است. همچنین در زمینه رابطه خانوادگی، رفتار هر کس را در برابر دیگران منظم ساخته است، در رابطه با بچه ها، بردگان، حیوانات و در برابر بهداشت و پوشش..."

جاک.س.ریسلر

پژوهشگر فرانسوی

عدالت و پاکی

"توانایی این مرد در تحمل آزارها برای باورهایش و طبیعت اخلاق برتر افرادی که به او ایمان آوردند، و از او پیروی کرده و او را سرور و قائد خود قرار دادند، در کنار بزرگی دست آوردهای او همه این موارد، به عدالت و پاکی ریشه دار در شخصیت او اشاره دارد. فرض کن که محمد مدعی ای باطل بود. او بیش از اینکه مشکل را بگشاید آنها را پیچیده تر می کرد. در تمام طول تاریخ غرب شخصیتی را نمی یابی که به مانند محمد شایسته تقدیر و قدردانی باشد"

مونتگمری وات

شرق شناس بریتانیایی

خوش رفتاری با خداوند

رفتار با خداوند شامل سه چیز است:

نخست: ایمان به او و تصدیق سخنان او. خداوند بلند مرتبه از خودش این چنین خبر می دهد: {خدا [ست] که معبود [راستینی] جز او نیست. شما را در روز قیامت که شکی در آن نیست گرد خواهد آورد و چه کسی از خداوند راستگو تر است} [سوره نساء آیه ۸۷]
لازمه تایید سخن خداوند آن است که انسان به او ایمان داشته و از او دفاع کند. و در راه او جهاد کند به طوری که کمترین شکی در خبرهای او و خبرهای رسول او نداشته باشد..

دوم: انسان احکام خداوند را بپذیرد و آنها را اجرا کرده و تطبیق دهد. و هیچ حکمی از سوی خداوند را رد نکند. نپذیرفتن یک حکم از خداوند بد اخلاقی با خداوند به شمار می رود. به همین سبب خداوند ما را از این باز داشته که در سخن و نظر از خداوند پیش بیفتیم و یا سخن خداوند را بی ارزش بدانیم. خداوند می فرماید: {ای مؤمنان، فراوی خداوند و رسولش پیشدستی نکنید و از خداوند پروا بدارید. بی گمان خداوند شنوای داناست} [سوره حجرات آیه ۱]

سوم: تقدیر او را با شکیبایی و خشنودی بپذیرد. رفتار نیکو در برابر تقدیر خداوند به این صورت حاصل می شود که انسان به آن خشنود شده و خود را تسلیم آن نماید و به قضاء و قدر خداوند اطمینان یابد. به همین سبب خداوند شکیبایان را ستوده است. خداوند متعال می فرماید: {و به یقین شما را با چیزی از [قبیل]

ترس و گرسنگی و کاهش اموال و جانها و فرآورده ها می آزماییم و به بردباران [بر اینکه آزمون] مژده بده (۱۵۵) [همان] کسانی که چون مصیبتی به آنان برسد، گویند: «اَنَا لِلَّهِ وَ اَنَا اِلَيْهِ راجعون» { [سوره بقره آیه ۱۵۵].

و فرمودند: "نیکی خوش رفتاری و گناه چیزی است که در دلت وارد شده و خوش نداری مردم از آن آگاه شوند." (روایت در صحیح مسلم است)

و می فرماید ناسزا گفتن و بی حیایی و بی چشم و رو بودن در اسلام وجود ندارد. و مسلمان ترین فرد خوش اخلاق ترین آنها است. (روایت از احمد است) و می فرماید صلی الله علیه و سلم: هیچ چیز در روز قیامت در ترازوی اعمال از خوش اخلاقی سنگین تر نیست. و خداوند از فرد بی شرم و رکیک و بی تربیت و هرزه متنفر است. (روایت از بیهقی است)
و می فرماید: صلی الله علیه و سلم "دوستدارترین شما به نزد من و نزدیک ترین شما به خوش اخلاق ترین شما، و منفورترین و دورترین شما از من در آخرت بد اخلاق ترین شما است افراد یاهو گو، لاف زن و کسانی که با تکبر و غرور و با اعتماد کاذب سخن می گویند." (روایت از احمد است).

اخلاق در اسلام یک رفتار فراگیر و کامل می باشد. و آغاز می شود با:

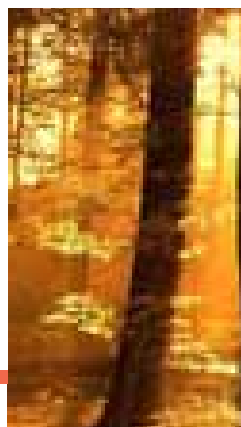

لوئیس سیدیو

شرق شناس فرانسوی

دین و اخلاق

"در قرآن آیه ای را نمی یابی مگر اینکه به محبت شدید به خداوند متعال اشاره کرده، و در آن تشویق بسیار زیادی به رعایت قواعد خاص در رفتار و اخلاق و حفظ فضائل وجود دارد. و در اسلام بسیار زیاد به تبادل احساسات و نیکی مقاصد و گذشت در برابر بدی ها فرا خوانده می شود. و خودپسندی و خشم و غضب نکوهیده شده و در آن اشاره است که گاهی گناه فقط به سبب اندیشه و نظر صورت می گیرد. و در اسلام به وفای به عهد حتی با کافران توصیه شده، و به فروتنی و نرم خویی دعوت شده است. مجموعه این سخنان کامل و پر از حکمت کافی است تا ما را به صفاء و پاکی قواعد اخلاقی در قرآن راهنمایی کند. همانا قرآن همه امور را به خوبی روشن نموده است"

خوش رفتاری با مردم

خداوند به نیکی به تمام مردم امر نموده است. به خصوص با پدر و مادر و خویشان کسانی که با انسان رابطه خویشی دارند و صله رحمی با آنان لازم است و همچنین همسایگان؛ خداوند بلند مرتبه می فرماید: «و آن گاه که از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که جز خدا را نپرستید و به پدر و مادر نیکی کنید و به خویشاوندان و یتیمان و بینوایان [هم نیکی کنید] و با مردم سخن نیک بگویید و نماز را بر پای دارید و زکات را پردازید. آن گاه جز اندکی از شما، [بقیه] اعراض کنان رویگردان شدید» [سوره بقره آیه ۸۳]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: «آنکه رویه‌ایان را به مشرق و مغرب آرید، نیکی نیست. بلکه نیکوکار کسی است که به خدا و روز قیامت و فرشتگان و کتاب و پیامبران ایمان آورد و مال را در عین دوست داشتنش به خویشاوندان و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان و خواهندگان و در راه [آزادی] برده‌ها بدهد و نماز بر پا دارد و زکات پردازد و وفاکنندگان به عهد خود چون عهد بندند و [بویژه کسانی که] در سختی و محنت و هنگام کار زار بردارند. اینانند که راست گفتند و اینانند پرهیزگاران» [سوره بقره آیه ۱۷۷]،

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: «از تو می‌پرسند: چه چیزی [و به چه شیوه‌ای] اتفاق کنند، بگو: هر مالی که اتفاق کردید از آن پدر و مادر و خویشاوندان و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان است و هر نیکی که انجام می‌دهید، [بدانید] که خداوند به آن آگاه است» [سوره بقره آیه ۲۱۵]،

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: «و آنان که ایمان آوردند و هجرت کردند و در راه خدا جهاد کردند و کسانی که [ایشان را] جای دادند و یاری کردند، همینان به راستی مؤمنند، برای آنان آمرزش و روزی شایسته‌ای خواهد بود (۷۴) و کسانی که پس از اینکه ایمان آوردند و هجرت کردند و همراه با شما جهاد کردند، آنان از شما هستند. و خویشاوندان در کتاب الهی به همدیگر [از دیگر مؤمنان] سزاوارترند. بی‌گمان خداوند به همه چیز داناست» [سوره انفال آیه ۷۴-۷۵]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: «و خداوند را پرستش کنید و چیزی را با او شریک نیاورید. و به پدر و مادر نیکی کنید و [نیز] به نزدیکان و یتیمان و بینوایان و همسایه خویشاوند و همسایه بیگانه و همنشین و در راه مانده و ملوک یمیتان [نیکی کنید] خداوند کسی را که متکبر خودستا باشد، دوست نمی‌دارد» [سوره نساء آیه ۳۶]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: «به راستی خداوند به داد و نیکوکاری و بخشیدن به خویشان فرمان می‌دهد و از ناشایستی و کار ناپسند و تجاوز باز می‌دارد. به شما اندرز می‌دهد باشد که پند پذیرید» [سوره نحل آیه ۹۰]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: «و پروردگارت [چنین] حکم کرد که جز او را مپرستید و به پدر و مادر نیکی کنید. اگر یکی از آن دو یا هر دوی آنها در نزد تو به [سن] پیری رسند. [حتی] به آنان «اف» مگو و بر آنان بانگ مز و به نیکی با آنان سخن گوی (۲۳) و از [روی] مهربانی بال فروتنی بر آنان بگستران و بگو: پروردگارا، به آنان رحمت آور، چنان که [به سن] خردسالی مرا پروراندند (۲۴) پروردگارتان به آنچه در دلهایتان است، آگاه‌تر است. اگر نیکوکار باشید، [بدانید] که او برای توبه کاران آمرزنده است (۲۵) و به خویشاوند حقش را بده و [نیز حق] بینوا و در راه مانده [را بده] و به هیچ وجه تبه‌یز مکن (۲۶) به راستی که تبه‌یزکنندگان برادران شیطان هستند و شیطان پروردگارش را ناسپاس است (۲۷) و اگر برای کسب رحمتی از پروردگارت که به آن امیدواری از آنان رویگردان شوی، با آنان سخنی نرم بگو» [سوره اسراء آیات ۲۸-۲۳]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: «پس به خویشاوند حقش را بده و [نیز حق] بینوا و در راه مانده را. این برای کسانی که خشنودی خداوند را می‌جویند، بهتر است. و ایشانند که رستگارند» [سوره روم آیه ۳۸]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: «ای مردم، از آن پروردگارتان پروا بدارید که شما را از یک تن یگانه آفرید و همسرش را از او خلق کرد و از آن دو مردان و زنان بسیاری پراکند. و از خدایی که به [نام] او از همدیگر درخواست می‌کنید، و از [گسستن] رابطه خویشاوندی پروا دارید. بیگمان خداوند بر شما نگهبان است» [سوره نساء آیه ۱]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: «پس آیا چون مسئولیت امور مردم بیابید، چه بسا که در زمین تباهی کنید و پیوند خویشاوندیتان را بگسلید!» [سوره محمد آیه ۲۲]

خوش رفتاری با حیوانات

در اسلام اخلاق آن چنان مفهوم گسترده ای را در بردارد که حیوانات را نیز شامل می شود. رسول خدا صلی الله علیه و سلم می فرماید: "زنی به سبب آزار دادن یک گربه و بند کردن آن تا مرگ اش، دچار عذاب شد، چرا که نه آن را غذا داد و نه او را رها کرد تا غذای خود را در زمین بیابد۴" (روایت در صحیح بخاری است). حتی خداوند نیکی را در چگونگی کشتن حیوانات لازم گردانده، و رسول خدا صلی الله علیه و سلم می فرماید: "خداوند نیکی کردن در همه چیز را لازم گردانده است. پس وقتی که کشتید به خوبی بکشید و چون ذبح کردید به خوبی ذبح کنید. باید کارد خود را به خوبی تیز کرده و با کشتن سریع، حیوان را راحت کنید" (روایت در صحیح مسلم است).

خوش رفتاری با محیط زیست

اسلام حتی رعایت ادب را با محیط اطراف و نمای ظاهری لازم گردانیده و به عدم اسراف و دوری کردن از آن فراخوانده است. و به حفظ منابع طبیعی از نابودی فرا می خواند. خداوند می فرماید: { گفتیم } از روزی خدا بخورید و بیاشامید. و در این سرزمین در تباهی مکوشید { (سوره بقره آیه ۶۰)

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: {و از فرمان اسرافکاران اطاعت مکنید (۱۵۱) کسانی که در این سرزمین فساد می کنند و در اصلاح نمی کشند (۱۵۲) } {سوره شعراء آیه ۱۵۱-۱۵۲}

و همچنین است در باره دیگر منابع طبیعی مانند آب که اسلام به آن توجه فراوان دارد. خداوند متعال می فرماید: {آیا کافران ننگریسته اند که آسمانها و زمین فرو بسته بودند آن گاه آنها را باز گشودیم و هر چیز زنده را از آب پدید آوردیم، آیا ایمان نمی آورند!} {سوره انبیاء آیه ۳۰}

و همچنین می فرماید: {و خداوند از آسمان آبی فرو فرستاد، و با آن زمین را پس از پژمردنش زنده ساخت. در این [امر] برای گروهی که می شنوند، [مایه] عبرتی است} {سوره نحل آیه ۶۵}

اسلام و محیط زیست

"در قرآن کریم فاصله ای میان انسان و طبیعت وجود ندارد. دنیای اسلام بزرگترین گنج های انباشته شده از حکمت و معرفت را برای بشریت داراست"

امیر چارلز
ولیعهد بریتانیا

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: {آیا کسی که می داند آنچه از [سوی] پروردگارت به تو فرو فرستاده شده حق است، مانند کسی است که او نایبناست! فقط خردمندان پند می پذیرند. (۱۹) آنان که به پیمان خداوند وفا می کنند و عهد نمی شکنند (۲۰) و کسانی که آنچه را خداوند به پیوسته داشتن آن فرمان داده است، پیوسته می دارند و از پروردگارشان می ترسند و از سختی حساب بیمناکند (۲۱) و کسانی که در طلب خشنودی پروردگارشان بردباری کردند و نماز را بر پای داشتند و از آنچه روزیشان کرده ایم نهان و آشکارا انفاق کردند و بدی را با نیکی دفع می کنند، اینانند که پاداش نیک آن سرای همانان راست (۲۲) بهشت های عدن که به آنجا در آیند و [نیز] هر کس از پدرانشان و همسرانشان و فرزندانسان که نیکو کارند. و فرشتگان از هر در بر آنان وارد می شوند (۲۳) [گویند: نظر] به بردباریتان سلام بر شما باد، پس جزای آن سرای چه نیک است؟ (۲۴) و آنان که پیمان خدا را پس از استوار داشتنش می شکنند و آنچه را که خداوند به پیوسته داشتنش دستور داده، می گسلند و در زمین فساد می کنند، ایشانند که لعنت و سختی آن سرای را دارند} {سوره رعد آیات ۲۵-۱۹}

اخلاق نیکو در اسلام فقط با دوست و همراه و نزدیک و همسایه نیست، بلکه فراتر از آن حتی به دشمن نیز می رسد. حتی اگر جنگ طلب نیز باشد و بدین ترتیب تمام بشریت را در بر می گیرد. خداوند بلند مرتبه می فرماید: {و نیکی و بدی یکسان نیست. به شیوه ای که آن بهتر است، پاسخ گوی. پس ناگاه [می بینی] کسی که میان تو و او دشمنی ای است، گویی دوستی خویشاوند شده است} {سوره فصلت آیه ۳۴}

خداوند به عدم تجاوز گری امر می کند، حتی با کسی که با ما می جنگد. خداوند می فرماید: {و در راه خدا با کسانی که با شما جنگ می کنند بجنگید و [لی] از حد مگذرید. به راستی که خداوند از حد گذران را دوست نمی دارد.} {سوره بقره آیه ۱۹۰}

به رفتار نیکوی اسلامی با دشمن ستیزه جو در سفارشات رسول خدا صلی الله علیه و سلم دقت کنید! آنگاه که خطاب به ارتش خود که برای جهاد در راه خداوند و جنگ با دشمنان، روان است می گوید: "خیانت نورزید. تنفر ایجاد نکنید و مثله نکنید و بچه ها و افراد ساکن در صومعه ها را نکشید" (روایت از احمد است) شگفت است که دین به رعایت این اخلاق حتی با دشمنان جنگی سفارش می کند. اما در باره دشمن غیر جنگی، خداوند به نیکی و انصاف با آنان تشویق کرده است. و می فرماید: {خداوند شما را از کسانی که با شما در [کار] دین نجنگیده اند و شما را از خانه هایتان بیرون نکرده اند، باز نمی دارد که به آنان نیکی کنید و در حق آنان به داد رفتار کنید. بی گمان خداوند دادرسان را دوست می دارد} {سوره ممتحنه آیه ۸}

گوسفند و گاوی را زخمی نکنید، مگر برای خوردن. و هیچ جای آبادی را خراب نساخته و هیچ درخت خرمايي را غرق نسازید و آن را نسوزانید" (روایت از مالک است).

سفارش های اخلاقی

شایسته است تا به تعدادی از سفارش های اخلاقی که در کتاب و سنت رسول خدا صلی الله علیه و سلم آمده، اشاره داشته باشیم:

در قرآن کریم:

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: {خداوند به شما فرمان می دهد که امانتها را به اهلش بسپارید و چون در میان مردم حکم کنید به عدل [و انصاف] حکم کنید. نیکو چیزی است [آنچه] که خداوند شما را به آن اندرز می دهد. خداوند شنوای بیناست} [سوره نساء آیه ۵۸]

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: {بگو: بیایید تا آنچه را که پروردگارتان بر شما حرام نموده است، بر خوانم، آنکه چیزی را با او شریک مسازید و به پدر و مادر نیکی کنید و از بیم فقر فرزندان را مکشید. ما به شما و آنان روزی می دهیم. و به [کارهای] ناشایست، آنچه از آن پیدا و یا پوشیده باشد، نزدیک مشوید. و جانی را که خداوند [کشتنش] را حرام نموده است جز به حق مکشید، این حکم است که شما را به آن سفارش نموده است باشد که خرد ورزید (۱۵۱) و به مال یتیم نزدیک نشوید. مگر به شیوه ای که آن بهتر است تا آنکه به کمال رشدش برسد و به داد [و انصاف] پیمانه و ترازو را کامل کنید، هیچ کس را مگر در حد توانش تکلیف نمی کنیم و چون [به داوری یا شهادت] سخن گوید، به انصاف سخن گوید و هر چند [محکوم علیه] خویشاوند باشد. و به عهد خدا وفا کنید، این حکم [است که] شما را به آن سفارش نموده است تا پند پذیرید (۱۵۲) و آنکه راه راست من این است، پس از آن پیروی کنید و از راههای [دیگر] پیروی مکنید که شما را از راه او [خدا] جدا کنند. این است حکمی که شما را به آن سفارش نموده است تا پروا پیشه کنید (۱۵۳) [سوره انعام آیه ۱۵۳-۱۵۱]

همانا مومنان با هم برادرند

برترین نمونه در برادری ایمانی در اسلام به شکل کامل موجود است. و این از جمله عواملی بود که مردم را با قوت به سوی این عقیده جذب نمود

توماس ارنولد

شرق شناس بریتانیایی

و در کنار قرآن کریم رسول خدا صلی الله علیه و سلم نیز بر حمایت از محیط زیست و منابع طبیعی تشویق می کند. سنت نبوی آکنده از دستورات فراوان ایشان برای حفظ محیط زیست از آلوده کردن و کندن درختان و بیابان کردن محیط و خشک کردن زمین می باشد. و می فرماید: "از سه مورد که سبب نفرین می شوند پرهیزید: ادرار کردن

در آب ۵، در مسیر عبور و مرور مردم و در زیر سایه" (روایت از ابوداود است)

و می فرماید: هیچ مسلمانی کشتی نمی کارد یا درختی غرس نمی کند که از آن پرنده ای، انسانی و یا چهارپایی می خورد مگر اینکه برای او صدقه ای نوشته می شود. (روایت از صحیح مسلم است) و می فرماید: "اگر قیامت در شرف آغاز شدن، و در دست یکی از شما نهال درختی بود، اگر توانست، آن را بکارد" (روایت از احمد است)

باری رسول خدا صلی الله علیه و سلم از کنار سعد که در حال وضو گرفتن بود، گذشت و گفت: "این همه اسراف؟" سعد پاسخ داد: آیا در وضوء گرفتن کنار آب جاری هم اسراف است؟ پاسخ داد: آری" (روایت از ابن ماجه است). و این رفتار یاران او با دشمنان حتی در حین جنگ بود ابوبکر صدیق رضی الله عنه به فرمانده ارتش سفارش نمود: "هیچ بچه و زن و پیرمردی را نکشید. و هیچ درخت ثمرداری را قطع نکنید. و هیچ

که ستمکارند (۱۱) ای مؤمنان، از بسیاری از گمان [های بد] بپرهیزید. بی شک برخی از بدگمانی [ها] گناه است و جاسوسی مکنید و برخی از شما از برخی دیگر غیبت نکنند. آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادرش را در حالی که مرده است، بخورد. حق این است که آن را ناپسند می‌دارید. و از خداوند پروا بدارید. بی گمان خداوند توبه پذیر مهربان است (۱۲) ای مردم، ما شما را از مرد و زنی آفریده‌ایم و شما را گروه‌ها و قبیله‌هایی گردانده‌ایم تا همدیگر را بشناسید. گرامی‌ترینتان در نزد خداوند پرهیزگارترینتان است. بی گمان خداوند دانا [و] آگاه است {سوره حجرات آیات ۱۱-۱۳}

و خداوند بلند مرتبه می‌فرماید: {پسرجان، نماز را بر پای دار و به نیکی فرمان ده و از ناپسند باز دار و بر هر آنچه به تو برسد بردباری کن که این از کارهای سترگ است (۱۷) و رخسار خود را از مردم بر متاب. و در زمین خرامان راه مرو. بی گمان خداوند هیچ متکبر فخر فروشی را دوست نمی‌دارد (۱۸) و در رفتارت میانه روی کن و آوازت را آهسته بدار، [بدانکه] بدترین آوازه‌ها آواز خران است (۱۹) {سوره لقمان آیات ۱۷-۱۹}

و خداوند بلند مرتبه می‌فرماید: {و بندگان [خداوند] رحمان آنانند که روی زمین فروتنانه راه می‌روند و چون نادانان آنان را مخاطب قرار دهند، با [صلح و] سلام پاسخ گویند {سوره فرقان آیه ۶۳}

و خداوند بلند مرتبه می‌فرماید: {و در زمین، پس از اصلاحش فساد مکنید و او را با بیم و امید [به نیایش] بخوانید. که رحمت خداوند به نیکوکاران نزدیک است} {سوره اعراف آیه ۵۶}

و خداوند بلند مرتبه می‌فرماید: {و بردباری ورز که خداوند پاداش نیکوکاران را از بین نمی‌برد} {سوره هود آیه ۱۱۵}

و خداوند بلند مرتبه می‌فرماید: {و دستت را به گردنت بسته مدار و به تمامی [نیز] آن را مگشای که آن گاه ملامت زده درمانده بازنشینی (۲۹) به راستی پروردگارت روزی را برای هر کس که بخواهد فراخ می‌گرداند و تنگ می‌گیرد. که او به بندگانش دانای بیناست (۳۰) و فرزندانان را از بیم تنگدستی مکشید، ما به آنان و شما روزی می‌دهیم. به راستی کشتن آنان گناهی سهمگین است (۳۱) و به زنا نزدیک مشوید، چرا که آن ناشایستی و بد راهی است (۳۲) و جانی را که خداوند حرام شمرده است مگر به حق مکشید و هر کس که از روی ستم کشته شود، برای ولی [دم] او قدرتی مقرر داشته‌ایم، پس [او هم] نباید در کشتن زیاده روی کند. بی گمان او یاری شده است (۳۳) و به مال یتیم نزدیک نشوید مگر به روشی که آن بهتر است، تا آنکه به [نهایت] رشدش برسد و به پیمان [خود] وفا کنید. که [از] پیمان باز خواست خواهد شد (۳۴) و پیمان را چون پیمایید، به تمام دهید و با ترازوی درست وزن کنید. اینکه بهتر و نیک سرانجام‌تر است (۳۵) و از پی چیزی مرو که تو را به آن دانش نیست. بی گمان گوش و چشم و دل، هر یک از اینها از آن باز خواست خواهند شد (۳۶) و خرامان در زمین راه مرو بی گمان تو نمی‌توانی زمین را بشکافی و در بلندی نمی‌توانی به کوه رسی (۳۷) همه اینها، کارهای بدش در نزد پروردگارت ناپسند است (۳۸) این از آن دانشی است که پروردگارت به تو وحی کرده است و با خداوند معبودی دیگر مقرر مکن، در آن صورت ملامت زده مطرود به جهنم انداخته خواهی شد (۳۹) {سوره اسراء آیه ۳۹-۲۹}

و خداوند بلند مرتبه می‌فرماید: {و به سوی آمرزشی از [جانب] پروردگارتان و بهشتی که پهنایی‌اش [همچون] آسمانها و زمین است [و] برای پرهیزگاران فراهم دیده شده است، بشتابید (۱۳۳) آنان که در آسایش و سختی اتفاق می‌کنند و خشم [خود] را فرو می‌خورند و از [تقصیر] مردم در می‌گذرند. و خداوند نیکوکاران را دوست می‌دارد (۱۳۴) {سوره آل عمران آیه ۱۳۴-۱۳۳}

و خداوند بلند مرتبه می‌فرماید: {ای مؤمنان، گروهی، گروهی دیگر را به ریشخند نگیرید، چه بسا که [آنان] از اینان بهتر باشند و نه زنانی، زنانی دیگر را به ریشخند گیرند، چه بسا که [آنان] از اینان بهتر باشند و عیب همدیگر را مجوید و همدیگر را به لقبهای زشت مخوانید. فسق بعد از ایمان بد رسمی است. و کسانی که توبه نکردند، اینانند

- و فرمودند: "خداوند بر من وحی نمود که تواضع و فروتنی پیشه کنید. هیچ کس بر هیچ دیگری سرکشی نکند" (روایت از این ماجه است).
- و فرمودند: "هر کار نیکی صدقه است و از جمله کار نیک این است که با خوشرویی با برادرت مواجه شوی و دلو آب خودت را در دلو خالی برادرت خالی کنی" (روایت از ترمذی است).

- و در پایان مشاهده می کنیم که رابطه میان سعادت حقیقی و اخلاق نیک، بسیار محکم و قوی بوده و شاخه های این دو در هم تنیده است. اخلاق نیکو و رفتار پسندیده تنها منبع سعادت و خوشبختی بشر بوده و بدون آن هرگز سعادت یافت نمی شود. و انسان بدون آن جز به سیه روزی و تیره روزی و بدبختی و شقاوت به چیز دیگری دست نمی یابد. به همین سبب خوشبختی از مهمترین اسباب برای متخلق شدن به اخلاق پسندیده است. زیرا او به یقین می داند که بدون اخلاق نیکو و پسندیده هرگز لحظه ای به سعادت حقیقی و سرور و شادمانی واقعی دست نمی یابد.

و خداوند بلند مرتبه می فرماید: {و خداوند را پرستش کنید و چیزی را با او شریک نیاورید. و به پدر و مادر نیکی کنید و [نیز] به نزدیکان و یتیمان و بینوایان و همسایه خویشاوند و همسایه بیگانه و همشین و در راه مانده و ملک یمینتان [نیکی کنید] خداوند کسی را که متکبر خودستا باشد، دوست نمی دارد} [سوره نساء آیه ۳۶] و خداوند بلند مرتبه می فرماید: {پس به [لطف] رحمتی از [سوی] خدا با آنان نرمخو شدی و اگر درشتخوی سختدل بودی، به یقین از پیرامونت پراکنده می شدند. پس از آنان در گذر و برایشان آمرزش بخواه و در [این] کار با آنان مشورت کن و آن گاه که قصد [قطعی انجام کاری را] کردی، بر خداوند توکل کن، که خداوند توکل کنندگان را دوست می دارد} [سوره آل عمران آیه ۵۹]

در سنت نبوی:

اگر ما به بوستان احادیث نبوی سری بزنیم، مشاهده می کنیم که از درخت ایمان در آن جا میوه های تازه ای از اخلاق پسندیده و اصول و مبادی برتر و فاضل می توانیم بچینیم. از آن جمله است:

- رسول خدا صلی الله علیه و سلم فرمودند: "آتش بر هر آدم آسان گیر نرم خوی دارای رفتار زیبا و نزدیک با مردم حرام گشته است" (روایت از ترمذی است)

- و خطاب به یکی از یارانش می فرماید: "در تو دو خصلت هست که خداوند آن ها را دوست دارد: صبر و بردباری" (روایت از احمد است)

- و فرمودند صلی الله علیه و سلم: "در نزد من هیچ خیری نیست که آن را برای شما ذخیره نکرده باشم. هر کس عفت پیشه کند خداوند او را عقیف می کند. و هر کس بی نیازی بطلبد خداوند او را بی نیازی می کند. و هر کس صبر پیشه کند خداوند او را صابر می کند و هیچ کس چیزی برتر از صبر داده نشده است" (روایت در صحیح مسلم است)

- و می فرماید: "ثروتمندی با کثرت کالا و سامان نیست بلکه ثروت و مالدار بی نیازی نفس است" (روایت در صحیح بخاری است)

- و فرمودند: "قوی کسی نیست که پهلوی دیگران را بر زمین بکوبد بلکه کسی است که خود را در حالت خشم و غضب کنترل کند" (روایت در صحیح بخاری است)

- و فرمودند: "کسی که از مردم تشکر نمی کند از خداوند هم شکر گذاری نمی کند" (روایت از احمد است).